

POSLANIKOVA NARAV U DOKAZIVANJU NADNARAVNOSTI KUR'ANA

Hafiza Sumejja LJEVAKOVIĆ-SUBAŠIĆ

UDK 28-31
28-254

SAŽETAK: Među Bošnjacima se za poslanika Muhameda, a.s., često koristi perzijski izraz Pejgamber, te Resulullah, Nebijjullah, dok se kroz zikr, salavate, ilahije itd., Poslanikovom imenu uglavnom dodaje i atribut “*an-Nebij al-ummij*”. Ova značajka nije ništa drugo doli kur’anski opis Poslanika koji mnogi Bošnjaci spretno umiju prevesti kao “Vjerovjesnik koji ne zna ni čitati ni pisati.” Međutim, izraz *ummij* je polisemičan, odnosno ima i druga značenja koja nisu zanemariva. Ovaj rad ima za cilj razjašnjavanje tumačenja ovog izraza koja, u najmanju ruku, doprinose suštinskom razumijevanju Muhammedovog poslanstva i dokazuju nadnaravnost Kur’ana.

Ključne riječi: *Ummij, Poslanik, nepismenost, neukost, Kur’an*

Uvod

Kur’an u brojnim ajetima navodi lična svojstva ili značajke poslanstva posljednjeg Poslanika Muhameda, a.s. Neka od najizražajnijih i najučestalije korištenih izraza su milost Svjetovima¹ “*rahmeten lilalemin*” (Al-Enbija/Vjerovjesnici, 107), divan uzor “*usveten hasenten*” (Al-Ahzab/Saveznici, 21), donosilac radosnih vijesti i Poslanik koji opominje “*mubešširen ve nezira*” (Al-Ahzab/Saveznici, 45), posljednji Vjerovjesnik “*hateme-l-nebijjin*” (Al-Ahzab/Saveznici, 40), najljepše čudi “*le’ala hulukin azim*” (Al-Kalam/Kalem, 4). Među Bošnjacima se često koristi perzijski izraz Pejgamber, te Resulullah, Nebijjullah, dok se kroz zikr, salavate, ilahije itd. Poslanikovom

imenu uglavnom dodaje atribut “*an-Nebij al-ummij*.” Ova značajka nije ništa drugo doli kur’anski opis Poslanika koji mnogi Bošnjaci spretno umiju prevesti kao “Vjerovjesnik koji ne zna ni čitati ni pisati.”

To nije neobično imajući u vidu da se naša ulema i prevodioci Kur’ana vode konsenzusom uleme prema kojem ova značajka Poslanika ukazuje na njegovu nepismenost. Međutim, među srednjovjekovnom i modernom ulemom postoji polemika koja skreće pažnju na činjenicu da je termin *ummij* polisemičan, da ima i druga značenja koja nisu zanemariva za razumijevanje ajeta u kojima se pojavljuje ali i okolnosti u kojima se Kur’an objavljuje. Ovo je naročito došlo do izražaja pri recentnom prevođenju Kur’ana na Zapadne jezike kada su se javila i alternativna prevođenja ove riječi u vidu napomene i bilješke. Ovaj rad ima za cilj razjašnjavanje alternativnih

tumačenja ovog izraza koja, u najmanju ruku, doprinose suštinskom razumijevanju Muhammedovog poslanstva i dokazuju nadnaravnost Kur’ana.

Etimologija i upotreba riječi “ummij”

Etimološko značenje riječi *ummij* je kompleksno. Osrednji poznavalac arapskog jezika lahko će zamijetiti da ova riječ ima značenje blisko riječi “majka” (*umm*), ali zbog fleksibilnosti arapskog jezika da dodajući relaciona značenja temeljnom značenju riječi formira nove pojmovne sisteme, teško je utvrditi kojem pojmovnom sistemu pripada izraz *ummij* koji je spomenut u Kur’anu.

Sigurno je da izraz *ummij* potpada pod korijen (elif-mim-mim) i prema Muftiću (2004) ima sljedeća značenja: “materinski, majčin, nepismen; neuk, neobrazovan; primitivan, prost,

1 U prijevodu ajeta korišten je prijevod Kur’ana od Besima Korkuta osim ondje gdje je drugačije naznačeno.

sirov, neugledan; mučaljiv/analfabet; neznanica; glupak” (str. 48).

Ovdje ćemo se zadržati samo na značenjima: nepismen, neuk odnosno neobrazovan koja su za kontekst ovoga rada važni. Naime, u rječniku “Lisanu-l-arab” izraz *ummij* ima osnovno značenje osobe koja ne zna pisati. Kako to da je nepismena osoba vezana za korijen riječi u značenju “majka” objašnjava se na sljedeći način: *ummij* je osoba koja je kao od majke rođena, a to znači da ne piše, jer je pisanje vještina koja se stiče, a nije urođena (Ibn Manzur, 1883, str. 322).

Ovo značenje se na drugom mjestu, u istom rječniku, dovodi u vezu sa zajednicom “ummet” jer su Arapi bili zajednica u kojoj većina ne umije čitati i pisati. U tom smislu je *ummij* osoba koja pripada ummetu, odnosno zajednici koja ne umije čitati i pisati. Slično je i tumačenje izraza *ummij* koji se dovodi u vezu sa *Umm al-Kura*, odnosno Mekkom. Naime Mekka je kao “Majka svih gradova” nazivana *Umm al-Kura*, a njezin narod *ummijun*, tj. stanovnici Mekke. Prema tome, i Poslanik je dobio naziv *ummij* zbog svog porijekla (al-Isfahani, str. 23).

Postoje i druga tumačenja etimologije ovog izraza koje nalazimo u zbirkama tefsira. Primjera radi, al-Taberi (2001) prenosi Ebu Džaferovo tumačenje etimologije riječi *ummij* prema kome su među Arapima muškarci bili ti koji su umjeli pisati dok žene nisu. Tako je osoba koja ne piše dovedena u vezu sa svojom majkom zbog svog neumijeća pisanja (str. 154).

Izraz “ummij” u Kur’anu

Izraz *ummij* se u Kur’anu javlja u jednini “ummij” i množini “ummijun/ummijin”. Oblik *ummijun*, tj. množina riječi *ummij* se u Kur’anu javlja na četiri mjesta. U suri Alu ‘Imran se javlja u dva ajeta, dok se u suri al-Bekare i al-Džumu’a javlja po jednom.

U dva slučaja se izraz *ummijin* odnosi na neuke (Korkut, 1991; Karić, 2006) koje Kur’an adresira uz i nasuprot sljedbenika Knjige, odnosno onih kojima je Knjiga data (jevreja i

kršćana): “*I reci onima kojima je data Knjiga i neukima: ‘Primite islam!’*” (Kur’an, al-Araf – Bedemi, 20). I drugi ajet: “*Ima sljedbenika Knjige koji će ti vratiti ako im povjeriš tovar blaga, a ima i onih koji ti neće vratiti ako im povjeriš samo jedan dinar, ako ga ne budeš stalno pratio. Tako je, jer oni govore: ‘Nama nije grijeh što učinimo neukima’ – i o Allahu svjesno govore laži.*” (Kur’an, al-Araf – Bedemi, 75).

Zanimljivo je da se samo na jednom mjestu u Kur’anu izraz *ummijun* odnosi na grupaciju među jevrejima. *Ummijuni* među jevrejima su u interpretaciji Kurana oni koji su “*Allahove riječi slušali pa su ih, pošto su ih shvatili, svjesno izornuli.*” (Kur’an, al-Bekare – Krava, 78).

U posljednjem od četiri slučajeva Allah, dž.š., pojašnjava kako je Poslanik jedan od *ummija* kojima je poslat: “*On je neukima poslao Poslanika, jednog između njih, da im ajete Njegove kazuje i da ih očisti i da ih Knjizi i mudrosti nauči, jer su prije bili u očitoj zabludi.*” (Kur’an, al-Džumu’a, Petak, 2).

Na dva mjesta u Kuranu, oba puta u suri al-Ahzab riječ *ummij* se javlja u obliku jednine i to opisujući jedno od svojstava Poslanika: “*Onima koji će slijediti Poslanika, vjerovjesnika, koji neće znati čitati ni pisati,...*” i drugi “*...i zato vjerujte u Allaha i Poslanika Njegova, vjerovjesnika, koji ne zna čitati i pisati, koji vjeruje u Allaha i riječi Njegove; njega slijedite – da biste na Pravome putu bili.*” (Kur’an, al-Araf – Bedemi, 157-158). Izraz *ummij* u oba ajeta je u bosanskim prijevodima Kur’ana (Korkut, 1991; Karić, 2006) preveden kao onaj “koji ne zna ni čitati ni pisati.”

Interpretacija izraza “ummijun”

Interpretacija ovog izraza, kao i drugih riječi koji se pomalaju u Kur’anu, započela je u najranijim periodu islama. Egzegeza ashaba i tabiina je nezaobilazna u razumijevanju, tumačenju i prevođenju Kur’ana u bilo kojem periodu, a ni slučaj s tumačenjem izraza *ummij* nije izuzetak. U analizi interpretacije ovoga izraza koristit ćemo se klasičnim tefsirima

koji su često konsultovani kod bošnjačke uleme poput Ibn Kesirovog, al-Taberijevog te tefsirima al-Sujutije i al-Kurtubija.

Uopćeno govoreći, klasični tefsiri nude dva tumačenja riječi *ummijun*:

- 1) Označava Arape. Ovdje postoje nekoliko interpretacija koje nude objašnjenje zašto su Arapi nazvani *ummijuni*. Prvo objašnjenje je da je to Arapi *mušrici*, narod nazvan *ummijun* jer im nije data Knjiga nasuprot jevreja i kršćana koji se zbog Objave koja im je data nazivaju sljedbenici Knjige. Drugo tumačenje se odnosi na Arape koji su uglavnom bili prepoznati kao narod koji ne umije čitati i pisati i otuda i uopćeni naziv *umijuni* (neuki), premda je među njima bilo i onih koji su bili vični vještina pisanja i čitanja. Jedno od tumačenja, koje nije isuviše popularno, dovodi porijeklo izraza *ummij* u vezu sa *Umm al-Kura*, odnosno Mekkom. Naime Meka je nazivana *Umm al-Kura* a njezin narod *ummijun*, to jeste stanovnici Mekke.
- 2) Podrazumijeva grupaciju među jevrejima koja “ne čita” i svjesno izvrće svetu Knjigu.

Primjetno je da se klasični tefsiri u svom obrazlaganju tumačenja uglavnom oslanjaju na temeljno značenje, odnosno arapsko razumijevanje riječi *ummijun* prije objave Kur’ana. Tako je riječ *ummijun* tumačena kao onaj koji ne umije čitati (Ibn Kesir, 2000). Ovom razumijevanju ide u prilog i Poslanikov hadis: “*Mi smo nepismen narod: ne pišemo i ne računamo (astronomskom metodom). Mjesec je ovoliko i ovoliko, tj. jednom 29, a jednom 30 dana*” (al-Buhari, 2008, str. 88). Ovo svojstvo Arapa, kojima se opća nepismenost pripisuje, da se razumjeti analizom historijsko-kulturnih okolnosti pred objavu Kur’ana. Poznato je da su Arapi u to vrijeme znanje prenosili oralnim putem gdje je veliku ulogu imala poezija, a pisanje je velikim dijelom zanemareno, iako

nije apsolutno isključeno. Ovakvo opće stanje je dovelo do generalizacije Arapa kao nepismene zajednice ljudi.

Međutim, i pored ovoga hadisa, kod klasičnih mufessira prevagnulo je stanovište da se izraz *ummijun*, kada se pomalja uz sljedbenike Knjige, odnosi na Arape mnogobošce, tj. one kojima Knjiga nije data. Uz ovu interpretaciju, primjera radi, poznati mufessir al-Kurtubi (2006) u tumačenju ovoga izraza prenosi riječi Ibn Abbasa, poznatog ashaba koji se smatra ocem egzegeze Kur'ana, a koji je kazao kako su *ummijuni* svi Arapi, bilo da umiju pisati ili ne. A tako je jer im Knjiga nije data (str. 452).

Nadalje, analiza tumačenja riječi *ummijun* u 78. ajetu sure al-Bekare, u kojem se ona odnosi na grupaciju među jevrejima, može iskristalisati značenje ovog izraza. Naime, ovdje su *ummijuni* opisani kao oni među jevrejima koji su Allahove riječi slušali pa su ih, pošto su ih shvatili, svjesno izvrnuli. Da se riječ *ummijun* odnosi na određenu grupu među jevrejima je nedvojbeno činjenica među mufessirima. Međutim, postoji nekoliko tumačenja izraza *ummijun* koji ovdje opisuje određenu grupu jevreja. Temeljno tumačenje riječi *ummijun* u ovom ajetu jeste "oni koji ne umiju pisati", tj. grupa jevreja koja ne umije pisati. Međutim, at-Taberi (2001), al-Sujuti (2003) i Ibn Kesir (2000) navode stanovište Ibn Abbasa koji je objasnio kako su *ummijun* grupa ljudi koja nije povjerovala u poslanike koje je Allah, dž.š., slao, niti u Knjige koje je objavljivao. Oni su svojom rukom napisali Knjigu koju su pripisali Allahu, a nazvani su *ummijuni* jer su poricali Božije knjige i poslanike. Ovo tumačenje je zanimljivo jer je u suprotnosti sa osnovnim značenjem riječi *ummij*, tj. "onoga koji ne umije pisati", a blisko je značenju osobe koja nema Knjigu, jer je njihovo ummijsvo (izvrtanje i pripisivanje Bogu ono što nije kazao) u relaciji sa Svetom knjigom. Ovo tumačenje je, dakle, bliže tumačenju *ummijuna* kao naroda kojima nije data Knjiga.

Interpretacija izraza "umij"

Kao što je ranije spomenuto, izraz *ummij* u obliku jednine se pomalja dva puta u Kur'anu i oba puta se odnosi na jednu značajku poslanika Muhameda. Ovo svojstvo Poslanika je, po Ibn Kesiru (2000), jako značajno budući da odaje jedan od opisa Poslanika u ranijim Knjigama koje nagovještavaju Muhamedovo, a.s., poslanstvo. Po ovoj značajki, između ostalih, su sljedbenici Knjige imali prepoznati njegovu istinitost. S toga je važno razumjeti tumačenja i implikacije ovog izraza.

Klasični mufessiri nisu pravili razliku u značenju riječi *ummij* bilo da se ona pomalja u jednini ili množini. Ukratko se objašnjava da je *al-ummij* Poslanik koji ne umije pisati, ali i da su druga tumačenja koja su navedena u tumačenju množine riječi *ummij* podjednako valjana za tumačenje jednine ovog izraza. Ono što se u tumačenju jednine izraza *ummij* javlja, a nije se nadavalo kao tumačenje množine ovoga izraza jeste ajet: "Ti prije nje nijednu knjigu nisi čitao, a nisi je ni desnom rukom svojom pisao; inače, posumnjali bi oni što laži govore." (Kur'an, al-'Ankabut-Pauk, 48).

Ovaj ajet nije ništa drugo doli odgovor na optužbe i pokušaj mnogobožaca da diskreditiraju Objavu koja se Muhamedu, a.s., revelira. Nema sumnje da se bespismenost Poslanika smatra dokazom njegovog poslanstva i nadnaravnosti Kur'ana. *Al-nabij al-ummij* je svjedočanstvo kako je Poslanik prije Objave bio *umij* – kao od majke rođen, da svoje znanje nije stekao od čovjeka već od Gospodara, te da nije imao dodira sa ranijim Knjigama. Štaviše, njegova bespismenost koju Bošnjaci često u salavatima i zikru spominju ima i mističnu implikaciju. Kako Annemarie Schimmel (1975) kaže, "samo čovjek čije srce nije bilo zamućeno spoljašnjim intelektualnim dostignućima i učenjem može biti spremište za Božanski govor" (str. 218).

Na drugom mjestu, analizirajući poeziju Rumija, Annemarie Schimmel (1992) se osvrće i na Rumijevu naklonjenost Poslanikovom atributu

ummij. Ona ovdje napominje da je u početku izraz *ummij* označavao "onoga koji je poslan ummetu (narodu) koji su bili pagani", tj. mnogobošcima (*ummijunima*) ali je ubrzo interpretirano kao "onaj koji ne umije čitati i pisati" jer je zbog očuvanja čistote Božanske riječi Poslanik morao biti nepismen. U nastavku zaključuje da Rumi pojmom *ummij* podrazumijeva da je znanje Poslanika urođeno, nije stečeno, jer on uzima svoje znanje iz Prvog Intelekt, izvora svih mudrosti.

Dalje, Poslanikova nepismenost je i neoborivo svjedočanstvo da Objava nije ljudski govor, jer nepismen čovjek nije mogao dokučiti kur'anski stil. S toga se s pravom kaže da je nepismenost upotpunjuje Poslanikovo poslanstvo a ne umanjuje ga. Zbog ovoga Muslimani često Poslanika islama vežu uz njegov atribut *ummij*, jer tako iznova posvjedočuju istinitost Božije objave i Muhamedovo, a.s., poslanstvo.

Naposljedku, važno je dodati da su orijentalisti i "islamisti" Poslaniku nalazili mnogo zamjerki u nastojanju da degradiraju naročito u moralnom smislu, ali činjenica da njegovu nepismenost nikada nisu koristili u ovim poduhvatima dokazuje da je ona ništa drugo doli upotpunjenje njegovog poslanstva i potvrda nadnaravnosti Kur'ana.

Zaključak

Nakon sagledavanja ponuđenih tumačenja u klasičnim tefsirima, može se zaključiti sljedeće:

- 1) Kur'anski termin *ummij* i *ummijun* nema jedno, univerzalno značenje. Mufessiri nude nekoliko mogućih interpretacija među kojima su najučestalija:
 - Oni koji ne znaju čitati i pisati, odnosno narod (ummet) koji ne zna čitati i pisati;
 - Stanovnici Mekke (Umm al-Kura);
 - Oni kojima nije data Knjiga.
- 2) Kur'anski kontekst ajeta ima odlučujuću ulogu u tumačenju izraza *ummij/ummijun*. Ovaj

izraz se prema klasičnim mufessirima ima razumjeti u kontekstu ajeta u kojem se objavljuje.

3) Ponuđena alternativna tumačenja ne mijenjaju činjenicu

da je Poslanik bio nepismen, što nikada nije dovedeno u pitanje, ali suštinski doprinose sagledavanju nadnaravnosti Objave i potpunosti

njegove poslaničke naravi. Pored toga, ona upotpunjuju razumijevanju historijsko – kulturalnih okolnosti u kojima se Objava pomalja.

Izvori i literatura

- Al-Buhari, Muhamed b. Ismail. (2008). *Sabihu-l-Buhari: Buharijeva zbirka hadisa*. (Hasan Škapur i Hasan Makić, prevod). Sarajevo: Visoki saudijski komitet za pomoć BiH.
- Al-Isfahani, Ragib. (n.g.). *Al-Mufredatu fi garibi-l-Kur'ani*. (Muhamed Sejjid Kejlani, priredio). Bejrut: Daru-l-ma'rifah.
- Al-Kurtubi, Ebu Abdullah Muhamed. (2006). *Al-Džami' li abkami al-Kurani*. (Abdullah al-Turki, priredio). Bejrut: Al-Resalah publishers.
- Al-Sujuti, Dželaluddin. (2003). *Eddurru-l-mensur fi al-tafsiri bi-l-me'sur*. (Abdullah al-Turki, priredio). Kairo: Dar Hidžr.
- Al-Taberi, Ebu Dža'fer bin Džerir. (2001). *Tefsir at-Taberi: Džami'u-l-bejan fi ta'vil aj al-Kur'an*. (Abdullah al-Turki, priredio). Kairo: Dar Hidžr.
- Kur'an s prevodom*. (1991). (Besim Korkut, prevod). Medina: Hadimu-l-haremehni kralj Fahd ibn Abdulaziz.
- Ibn Kesir, Imadudin. (2000). *Tefsiru-l-Kur'ani-l-'azim*. (Mustafa al-Sajid Muhamed, Muhamed al-Sejjid Rešad, Muhamed Fadl al-'Adžmavi, Ali Ahmed Abdalbaki, Hasan Abas Kutb, priredili). Kairo: Muesseset Kurtuba.
- Ibn Manzur, Muhamed ibn Mukaram. (1883). *Lisanu-l-arab*. Kairo: al-Matba'ah al-Kubra al-'Amirijah.
- Prijevod Kur'ana*. (2006). (Enes Karić, prevod). Bihać: FF Bihać.
- Muftić, Teufik. (2004). *Arapsko-bosanski rječnik*. (3. izd.). Sarajevo: El-Kalem.
- Schimmel, Annemarie. (1975). *The Mystical Dimension of Islam*. Chapel Hill: University of North Carolina Press.
- Schimmel, Annemarie. (1992). *Rumi's World: The Life and Works of the Greatest Sufi Poet*. Boston: Shambhala Dragon Editions.

الموجز

خلق النبي في الدلالة على إعجاز القرآن

الحافظة سمية ليفاكوفيتش سوباشيتش

يستخدم المسلمون البشاعة لفظ "پیامبر" الفارسية للإشارة إلى رسول الله محمد صلى الله عليه وسلم، كما يستخدمون أيضا عباراتي رسول الله ونبي الله، أما في الأذكار والقصائد الديني وغيرها فتضاف إلى اسمه صلى الله عليه وسلم صفة "النبي الأمي"، وما هذا السمة إلا وصف القرآن الكريم لرسول الله والذي يترجمه البشاعة بمحاكاة "النبي الذي لا يقرأ ولا يكتب". بيد أن لفظ "الأمي" متعدد الدلالات، أي له معان أخرى لا يجدر إغفالها. إن الهدف من هذا المقال توضيح تفسيرات هذا اللفظ التي تساهم على الأقل في فهم رسالة محمد صلى الله عليه وسلم، وتقييم الحججة على إعجاز القرآن الكريم.

الكلمات الرئيسية: الأمي، الرسول، الأمية، الجهل، القرآن الكريم.

Summary

THE CHARACTER TRAIT OF THE MESSENGER AND THE MIRACULOUS NATURE OF THE QUR'AN

hafiza Sumejja Ljevaković Subašić

Bosnian Muslims often use the Persian word *Peigamber* when referring to the messenger Muhammad s.w.s. as well as titles *Resulallah*, *Nebijullah*, whereas in *dhikr*, *salawat*, *nat* etc., the attribute "*an-Nebiyy al-ummiyy*" is also added. This Qur'anic description of the Messenger is often ably translated by Bosniaks as "the Messenger who could not read or write". However, the word *ummiyy* is polysemic, i.e. it holds a number of other meanings that cannot be ignored. This article offers interpretations of this term with aim to provide essential understanding of Muhammad's s.w.s. mission and thus giving further evidence of the miraculous nature of the Qur'an.

Key words: ummiyy, Messenger, illiteracy, ignorance, Qur'an